نومرو : ۸۱

اجتهاد

۲۱ تشرین ثانی ۱۳۲۹

ادارهٔ خانه
ایستانبول . جغال اوغلنده
دائرهٔ اجتهاد
Idjtihad Constantinople
دوردنجی سنه

حریت فکریه یه خادم
پنجشنبه کونلری چیقار اجتماعی، ادبی مجموعه
مدیر مسئول : الیاس صفا

آبونه
سنه‌لك آلتی آیلق
تورکیا ایچین ٤٥ غروش ۳۰ غروش
ممالك اجنبیه ایچین ۱۵ فرانق ۸ فرانق
نسخه‌سی ۵۰ پاره‌یه

رعد صولتندن مصون قالماز . ایرته‌سی کون تیاترویی قاپاتمالی . بزده (فرانسه‌ده) عمری برهفته سورن پیه‌سلر موجب قیل وقال اولور . آمریقاده ایسه بلا مبالغه پیه‌سلرك چوغی انجق بر هفته یاشایه بیلیر . فقط نیویورقده بر هفته مقدم اولامایان بر پیه‌س شیقاغوده برسنه یاشار وصاحبنه شویله‌بویله‌برمنفعت دکل کوزه‌ی قاماشدیره‌جق بر ثروت تأمین‌ایدر. شو حاله کوره آمریقالیلر کبی هرطاشك آلتنده بر حیات اقتصادیه آرایان متشبث بر قوم ایچنده بتون بو احتمالاتی نظر مطالعه‌یه آله‌رق مثلاغازویا نف یاغی تجارتنك بر سندیقه‌سی اولدیغی کبی تیاتروجیلق صنعتنك‌ده بر تروست تشکیلیله کسب وکارندن تمامیله مستفید اولمایی دوشونه‌جکلر اولمالیدر . دکلمی ؟ فی‌الحقیقه آوروپالیلرك خاطرینه بیله کله‌یی بو تروست بوندن اون سنه اول بیوك برسرمایه‌ایله‌تشکل ایتمش وجماهیر متفقه‌ده موجود بتون تیاترو صاحبلریله مقاوله‌یه کیریشمشدی . یدی یوز تیاترونك حاصلاتی بو تروسته رجوع ایدیبوردی . غریبدرکه الك زیاده کار کتیرن تیاترولر صنعت نقطهٔ نظرندن برقیمتی اولمایان‌عادی‌پیه‌سلر، وعادی‌اویونجیلردی. بعض سیار قومپانیه‌لر اللرینه راست‌کله برپیه‌س کچیرر، اوکنه کلنی اویونجی یاپار ، شهر شهر طولاشیر وپارا قیراردی .

فقط بر قاچ سنه صوکره بر سندیقه دها تشکل ایتدی. مادام سارا برنارك بو سندیقه ایله‌مقاوله‌یه کیریشه‌رك آمریقایی طولاشدیغی صره‌ده بعضاً اویونلرینی چادر آلتنده ویرمك مجبوریتنده قالدیغی البت خاطرلرده‌در . ایکنجی سندیقه بو مجبوریتله بتون بیوك شهرلرده بر تیاترو انشا ایتمك کبی مهم بر تصوره قولایجه قرار ویرمشیدی . سندیقه‌لرك تعددی ، رقابتی . رقابت درحال بحرانی انتاج ایتدی. محررلر، آرتیستلر، تیاترولر قاپانك النده قالیوردی . بونلرك اجرتلری فوق‌العاده تزاید ایتدیکی حالده‌تیاترو اجرتلرینی‌تنزیل‌ایتمك لازم کلیوردی.

یکی پیه‌سی بولمق احتیاجی اوقدر مبرم برشکل آلمش ایدیکه برنجی سندیقه‌نك پیه‌س ملتزمی یدی‌سنه ظرفنده پارس یازی پیاسه‌سنه ایکی میلیون فرانکی متجاوز برمبلغ دوکمکه مجبور اولمشدی . شیمدی حال وموقع بو مرکزده‌در . هرشهرده لزومندن‌فضله‌تیاترو وار. نفوس‌موجوده متناسباً توزیع‌اولونسه ینه هربرنده برتهالق کوررسکز . غیر طبیعی اولان بوحالك دوامی بالطبع ممکن دکلدر . سندیقه‌لرك آرالرنده اویوشه‌رق تیاترولرك مقدارینی تنزیل ایده‌جکلرینی روایت ایدیبورلر. بلکه اوزمان صنعت براز مکافاتی بولور . اوصنعت‌که شیمدیکی‌حالده نیویورقده یالکز برکشینك شخصنده تمثل ایتمش بولونیور . بتون آمریقالی دیرکتورلر ایچنده استقلالنی محافظه ایله هیچ برسندیقه‌یه‌تابع اولمایان بوصنعتکارك اسمی داویدبه‌لاسقودر.»

بینا

ئه‌دیسون وفونوغراف

ئه‌دیسونك نصل‌موفق اولدیغنی تحلیل ایتمك‌ایستیورم: الکتریق قرالی بعضیلرینك ظن ایتدکلری کبی دائما طالعك معاونت مترددانه‌سیله‌می ، یوقسه معین برمه‌تود، برپره‌نسیپ تحتنده ذکای داهیانه‌سیله‌می موفق اولیور ، نوبی بزه شوقصه تحلیل وارائه ایدر ظن ایدرم :

اولا : ئه‌دیسون پلاتیندن باشقه حرارته دها زیاده متحمل دها آز «غیرمذاب» برمعدن آرامدی . بونی غیرمعین ، متردد طالعه باغلی کوریوردی . ثانیاً : ایکی جهتدن برینی اختیار ایتمك لازمکایردی . یاماده «فحم» جهتی و یا ماده‌نك برخاصه‌سی اولان «متجانس اولمق» جهتی. ئه‌دیسون‌موفقیتی ایکنجیسنده آ کلامش‌وایکنجی جهتی برنجیه ترجیح ایتمشدر. آرتق بوتعین ایتدکدن صکره اوته‌سی برچوق مخترعلرك ، کاشفلرك‌ده یاپاجغی شی ایدی . نته‌کیم ئه‌دیسونك شو اختراعندن صکره مواد قاربونیهٔ متجانسه‌نك عددی اوقدر چوغالدیکه نهایت بوکونکی‌سللولوز (Cellulose)ی‌میدانه‌کتیردی.

الکتریق قرالنك بوتون اختراعندن بحث ایتمك لازمکلسه، دکل غزته ستونلرینه برایکی جلد کتابه‌بیله هپسنی صیقیشدیرمق‌ممکن اولامازدی. فقط بونلرایچنده الك مهم الك داهیانه اولان ایکی کشفندن، متشهب لامبه ، La lampe à incandecsence ایله فونوغرافدن بحث ایتمك، بونلرده نصل‌موفق‌اولدیغنی‌ارائه‌ایتمك اختراعاتنده تعقیب ایتدیکی اصولك شکل و ماهیتی حقنده بر فکر ایدنمکه کافی کلیر ظن ایده‌رم .

انسان سسنی تقلید ایده‌جك آلتلر اختراع ایتمك ، برچوق کاشف و مخترعلری مشغول ایتمشدی . بو خصوصده‌ده ایچه مغلق ماکنه‌لر وجوده کلمشدی . لکن بونلرك تعقیب ایتدکلری طریق بام باشقه ایدی : صوت بشری تحلیل ایدوب هر برصدایه‌کوره مخصوص قسملر ، آلتلر یاپمق اوزمان دوشونیلن الك مهم مسئله ایدی . عادتا آغزمزی تشکیل ایدن اعضای مختلفه‌نك

وظائفی ایفا ایده‌جك میخانیکی بر انسان آغزی یاپمغه چالشیورلردی . مثلا : دوداقلرك ، دیشلرك ، دیلك وظیفه‌سنی کوره‌جك مخصوص قسملر ، بوندن چیقان صدالری تقلید ایتمك مخصوص قابه‌لی بر بوشلق !.... بوتون بونلرك نتیجه‌سی عادی وَ یك قیمتسز قالدی .

ئه‌دیسون بو تفصیلاتله هیچ اشتغال ایتمدی. صدای بشرك ارکان مختلفه‌سنی تحلیله تشبث ایتمدی . او ، هر درلو سسی وصدایی هیئت عمومیه‌سیله نظر اعتباره آلدی . وبو هیئت عمومیه‌یی اولدیغی کبی تقلید ، دها دوغریسی حاصل ایتمکی دوشوندی .

صدا دها دوغریسی صوت بر اهتزاز دکلمیا ! اصواتك یکدیکرندن فرقلری‌ده اهتزازلرینك طرز واشکالی آره‌سنده‌کی فرقله آکلاشیلیر ، هر شیدن اول بو حرکت اهتزازیه‌یی هر هانکی بر شکل تحتنده ضبط وقید ایتمك ایجاب ایدییوردی. بو مسئله ایسه یك چوق زماندنبری حل‌ایدلمشدی: اینجه برغشایه مربوط سیوری اوجلی بر ایکنه، بونك‌اوکنده‌ده‌اوستی‌ایسله سیاهلادیلمش بر کاغد حرکت ایدییور ، هر هانکی بر صوتك حاصل ایتدیکی اهتزازات ، غشایه انتقال ایدییور . مذکور غشاده اورتەسنه مربوط قلمله اهتزازات مذکوره‌یی ایسلی کاغد اوستنه‌اعوجاجلی چیزکیلرشکلنده‌قیدایدییور. شمدی ایسلی کاغد اوستنده مقید اولان بو اهتزازاتی غشا واسطه‌سیله تکرار حاصل ایتمك ایچون مذکور چیزکیلرك اعوجاجلی اولمسی کافی دکلدر . بونلرك بر طاقم اوفاق کیرتی‌وچیقینتیلردن مرکب‌اولمسی‌لازم کلیر. بوفکرده فرانسز(Ch . Cros) قروسه‌عائددر. اوحالده فونوغرافك‌موجدی‌نیچون ئه‌دیسون‌اولیورده‌قروس‌اولمیور؟ اوت ئه‌دیسون اولیور. چونکه‌قروس یوقارده سویلدیکم اعوجاجلی چیزکیلری فوطوغراف اصول مخصوصه‌سی واسطه‌سیله کیرتیلی چیقینتیلی چیزکیلر حالنه تحویل ایتمك ایستیوردی. اعلا ، یك کوزل برفکر .

شمدی باقالم ئه‌دیسون نه‌یاپدی ؟ ئه‌دیسون یکی ، یك ساده براصول بولدی . فوطوغراف اصوللرینه فلان مراجعت ایتمکسزین اهتزازاتی یموشاق برماده مثلاقلای کاغدی اوستنه دوغریدن دوغری‌یه کیرتیلی چیقینتیلی چیزکیلر حالنده الده ایتمکی دوشوندی وموفق اولدی . صوکره‌لری قلای کاغدلری برینه بالمومنك ترکیبات مختلفه‌سی قائم اولدی و فونوغراف‌ده بویویه بویویه بوکونکی غرامافون شکلنی آلدی .

شو تحلیلدن ، نه نتیجه‌لر استخراج ایتدك ؟ عزم ، ثبات ، دوام کبی خصائص اخلاقیه‌دن ماعدا بر مطالعات وتجارب عدیده سایه‌سنده قوانین‌طبیعیه‌یی مکمل‌صورتده طانیه‌جق ، بر قونفرانس بر ناطقه پرداز ایچون زنکین برحافظه‌یه مالك اولمق نه‌قدر لازمسه برمخترع ایچون‌ده قوللانه‌جغی مواد مختلفه‌نك اوصاف وخواصی حقنده پیدای وقوف ایتمك اودرجه الزمدر .

هر بویوك سیمانك حیات خصوصیه‌سنده شایان دقت واستفاده‌احوال‌استثنائیه‌بولندیغی‌ایچون بوقوجه‌داهینك‌ده حیات شخصیه‌سنه عائد بعض وقایعی ولوکه یك مختصر اولسون عرض ایتمکی مناسب کوردیورم .

ئه‌دیسون دها کوچوك ایکن مکتبده خوجه‌سنك نشانهٔ توجهی « قالین قفا » اسمنه مظهر اولمشدی . ذاتاً باباسی ده اولادینی بر درلو آکلایامیوردی . بعضاً یك ذکی کوردیکی‌اوغلنك‌بالفرض برمرانغوز دکاننده ؛ « بودستره‌نیچون‌کسیور؟»ویاخود« بوچرخ نیچون بوطرفه دونیورده او بر طرفه دونمیور؟» کبی ـ کندی‌فکرنجه ـ معناسز اولان شوسؤاللرینه حدت ایدر واونی غباوتله اتهام ایتمکده مضطر قالیردی . لکن تربیهٔ اطفالده یك بویوك بر نفوذ نظره مالك اولان والده‌سی اوغلنده‌دائما برباشقه‌لق،ذکاوتجه آرقداشلرینه نسبةً اونده یك‌بویوك بر فرق کوردیوردی. نهایت اولادینی مکتبدن‌چیقاریر؛ کندیسی أوده اوقومغه باشلار . دیرلرکه ئه‌دیسون بتون مقدمات علوم وفنونی یك ذکی اولان آنه‌سنه‌مدیوندر. حتی ئه‌دیسونك بالذات اعترافی واردر :« آنه‌م امدادمه

کلمه‌سه ایدی بن آدام عقللی برخایلاز اولوب قالاجقدم.»
دیرمش .

ئه‌دیسون برکون علی المعتاد شمندوفرده سپتی بوینونده چقولاته ، توتون، غزته کبی اوته بری صاتارکن برنجی موقع صالونده بك شیق کنمش، آلتونلر، الماسلر ایچنده ایکی کشی کوریر. حاللرندن، طرز تلبسلرندن جنوبی آمریقازنکینلردن اولدقلرینی آکلار . سرکیسنی اونلرك اوکنه‌ده عرض ایدر . بو پر طنطه ودبدبه موسیولردن بری کوچوك صاتیجینك تابله‌سنی آلدیغی کبی پنجره‌دن دیشاری آتار. ئه‌دیسونك تلاشنه محل براقمه‌دن آرقه‌لرنده اوطوران بر زنجی‌یه « حسابنی کور » امرینی ویرر . طبیعی ئه‌دیسون بوفرصتدن استفاده‌ایله سرکیسنك ایکی‌قات دکرینی آلیر. همان‌واغونه دونر. دها بویوك برتابله احضار ایدروکلیر. بو سفرده عینی حادثه باشنه کلیر . ینه واغونه دونر . شمدی اسکیدن‌قالمش ، صاتیلمامش غزته‌لری ، بایاتلامش چقولاته‌لری وارسه هپسنی برسپته دولدیرر وبو محترم مسافرلرك اوکندن کچرکن ینه تابلاسنی قاپدیرر . بونك برقاچ مثلی پاره‌سنی آلدیغی صره‌ده تابلالری آتان موسیو « کوچوك ! دها نه‌یك وارسه کتیر » دیر . ئه‌دیسون جواباً تزکاهندن‌ماعدا برشئ اولمدیغنی سویلینجه موسیو زنجی‌یه دونه‌رك : « اوحالده ، قاپویی آچده کوچوك صاتیجی‌یی دیشاری آت .. » امرینی دها اکمال ایتمه‌دن بزم ئه‌دیسون طبانه قوت ویره‌رك آرقه‌سنه باقه‌دن کوچ بلا صولوغی ماکنیست واغونده آلیر .

غزته جیلکدن وازکچدکدن صکره ئه‌دیسونك تلغرافجیلغه سلوك ایتدیکنی سویلشدم .

ینه برکون ئه‌دیسون بوشده قالمش. آرقداشلرندن بری (...) دن برتلغرافجی آرادقلرینی سویلر. ئه‌دیسون همان خبر ویرلن محله یوللانیر. تلغرافخانه‌یه کیرر. طرز تلبسندن ئه‌دیسونی برکویلی ظن‌ایدن مأمور ایله ئه‌دیسون آره‌سنده شویله برمحاوره جریان ایدر .

مأمور — نه‌ایستیورسك ، همشهری ؟

ئه‌دیسون — دیره‌کتوری کوره‌جکم .

برکویلینك دیره‌کتورله نه‌ایشی‌اولابیله‌جکنی بردرلو تعیین ایده‌مین مأمور بر طور مترددانه ایله کوشه‌ده اوطوران دیره‌کتوری ارائه ایدر .

ئه‌دیسون دیره‌کتوره بوش یر بولندیغنی ایشیده‌رك کلدیکنی سویلینجه دیره‌کتورده مأمورکبی نیم استهزا آمیز برطرزده اصولی وجهله بوش‌قالان ماصه‌یی کوسته‌رك : « یرکز بودر موسیو » دیر .

ئه‌دیسون‌ده کمال جدیتله کچرقولتوغنه‌اوطورر.

حالبوکه مسئله باشقه درلو ایمش . کرك مأمورلرك کرك دیره‌کتورك اظهار تعجب ایتملرنده معنا وارمش . بوش‌قالان ماصه‌یه بیلمم هانکه مرکزدن تلغراف‌ووران برمأمور وارمش. بومأمورتلغرافجی عالمنده نام براقمش. اوقدرسریع‌ووریبورمش که تلغرافی آلان هیچ برمأمور دایاناميورمش . اونك ایچون ایکیده برده ماصه بوش قالیرمش. شمدی بویله هیچ کیمسه‌نك باشه چیقه‌مدیغی مشکل برایشك برکویلی طرفندن طلب اولنمسی هرکسده استهزا ایله قاریشیق برحیرت تولید ایتمسی پك طبیعی‌در.

بزم کویلی تلغرافجی موقع مخصوصنی اشغال ایتدکدن صکره اهمیتسز برقاچ تلغراف آلیر ویا ارسال ایدر . بو صره‌ده معهود مرکزدن اشارت کلیر. بتون مأمورلر هرکسه قارشی اظهار غالبیت ایدن شوتلغرافجی‌یه قارشی ئه‌دیسونك نصل بر حال و وضعیت آله‌جغنی کورمك ایچون ئه‌دیسونك ماصه‌سنه اوشوشورلر. مسئله‌دن بی‌خبر اولان ئه‌دیسون ، تلغرافك برآز اوزایاجغنی آکلاینجه قولتوغنی چویرر. آیاقلرینی قولتوغك یان کناریه‌چیقاروب صارقیتدقدنصکره قلم انتخاب ایتمکه باشلار. (ئه‌دیسونك کندیسنه مخصوص کوزل بریازیسی وارمش. غایت سریع‌ده یازارمش . یالکز قلم انتخابی خصوصنده مشکل پسند ایمش .)

بوزمانه قدر شرید متمادیاً چوزولیور، یازی چوغالیورمش . بوحاله حیران قالان مأمورلر :

— « همشهری ! سن بونك نصل آدم اولدیغنی بیلمزسك . صکره تلغرافی هیچ یتشدیره‌مزسك » اخطارینی یاپمقدن بر درلو کندیلرینی آلامازلر . بوکا مقابل ئه‌دیسون « هرکس کندی ایشندن مسئولدر . » جوابنی ویردکدن وجیغاره‌سنی تللندیردکدنصکره قلمنی آلیر و یازمغه باشلار . قلمده‌کی سرعت سیره واله و حیران قالان مأمورلر ئه‌دیسونك مانیپولاتوره باصه‌رق آرتق یورولمغه باشلامش اولان دیکرمرکزده‌کی قبادایی مأموره « قارشنده‌کی چوجق دکل. ووره‌جقسه‌ك وور، هرکسك سنی بکلمکه وقتی یوق » دیدیکنی ایشیدنجه هپسی بردن « نهایت غالبیت بزده قالدی » سوزلریله ئه‌دیسونك بوینه صاریلیرلر .

دالغینلق بویوك آدامله مخصوص برحالیدر، نه‌در؟ بویوك آدملرك دالغینلغی ضرب مثل شکلنی آلیور . هله الکتریق قرالنك بو خصوصده‌کی شهرتی بر چوق مبالغه‌لی سوزلره‌ده میدان ویرمشدر .

برکون ئه‌دیسون بروابوردن یاخود برشمندوفردن، هر نردن ایسه چیقارکن هرکسله برابر قاپودن کچرکن پولیس مأمورلری اسم صوریورلرمش . تام ئه‌دیسونه صره کلنجه کندی اسمنی اونوتمش. «اسمکز ؟» سؤالنه قارشی ئه‌دیسون اظهار تلاش ایتمش. مأمور بونی شبه‌لی برآدم دیه‌رك برطرفه‌چکر . ئه‌دیسون بومسئله‌یی بالذات آکلاتمقله ذوق آلیر . بو خصوصده کندی سوزی‌وار :

« اوصره‌ده باشمی کسسه‌لر اسمم عقلمه کلیوردی. برکت ویرسون که کچن یوللیاردن بری سویلمك ایچون نظر دقتمی جلب ایده‌جك درجه‌ده دیك بر سسله : «طوماس»ی باغرنجه بن‌ده بلا اختیار: « بنم اسمم طوماسی آلوا ئه‌دیسوندر. » دیه‌رك بتون قوتمله باغرمغه باشلادم . وبوصورتله بر ایکی ساعت بکلهمك زحمتندن قورتلدم. » دیه تکرار ایدرمش .

ینه ئه‌دیسونك نکاح کونی کلیساده اسمنی اونوتدیغنی سویلین وارسه‌ده بونی کندیسی تصدیق ایتمیور . یالکز برکون ینه دالغینلقله باشنه باشقه برشی کلمش . چوق جیغاره ایچدیکی ایچون لابوراتواردہ بر ماصه اوستنده دائما چوق مقداردہ جیغاره بولندیرمق عادتی ایمش. کلن کیدن مأمورلر ئه‌دیسونك حلم وتواضعندن استفاده ایده‌رك شو نفیس جیغاره‌لردن بر ایکی دانه آلمغی عادت ایدنمشلر . ئه‌دیسون بعضاً جیغاره‌سز قالدیغنی کورنجه بونلره بر عزیزلك یاپمغه قرار ویرر : ایرتسی کون ایچلمیه‌جك درجه‌ده سرت اك آشاغی توتوندن برایکی قوطی جیغاره آلارق ماصه‌نك اوستنه‌قویار. اصل کندی جیغاره‌لرینی‌ده برطرفه صاقلار. آرتق پلاتی حاضر لادقدن صوکره خصوصی جیغاره‌لرندن بر دانه یاقه‌رق ایشنه باشلار . لکن ایشنه‌باشلاینجه‌ده هرشیٔ اونودان ئه‌دیسون آغزینك فنا صورتده یاندیغنی آنجق آقشام اوستی ایشنی بتردیکی زمان حس ایدر وَ طبیعی سبینی‌ده آکلار .

چالشمق ایچون کیجه ایله کوندوز آره‌سنده هیچ برفرق کوره‌مه‌ین بوداهی هیچ ساعته باقمازمش. برکون پك سودیکی دوستلرندن بری زیارته کلمش . بو شرفدن حصه‌یاب اولسون دیه اون‌درت یاشنده‌کی مخدومنی‌ده کتیرمش، ئه‌دیسونك چوجغه هیچ برنصیحت‌وتوصیه‌ده بولنمدیغنی کورنجه :

— اوغلم حیاتنده‌کی شوشرفی خاطرلاته‌جق هیچ برسوزکزی ایشیتمه‌دنمی کیده‌جك؟

سؤالنی ایراد ایدنجه، ئه‌دیسون چوجغی اوقشایه‌رق:

— اوغلم هیچ ساعت قوللانمه !

توصیهٔ غرابتمامیله چوجغه‌قارشی اظهار توجه ایدر.

مهرداره‌ویچ ع . وفا

تصحیح

صوك نسخهٔ (اشهاد) ك باش‌مقاله‌سنده‌کی برقاچ «نجابتپناهانه» کلمه‌سی اومقاله‌نك پرووانسی تصحیح ایده‌ن ذات طرفندن عن غفلة « شاهانه » کلمه‌سنه تحویل ایدیلمش . و عینی مقاله‌ده ، ۱۷۵۷ نجی صحیفه‌ده «بنده‌کزجه» کلمه‌سندن صوکره : «لاتین حرفلرینی قبول‌ایتمه‌مز لازم‌در، بوقبول‌واتخاذدن متحصل انقلاب واسع ومحصول‌دار اولاجاق‌در» عباره‌سی سهواً چیقاریلمشدر .

مطبعهٔ خیریه وشرکاسی عبدالله جودت